

Михайло АНДРУСЯК (Коломия)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ТРИ ПРИКАРПАТСЬКІ ЕСЕЇ

1. З АВТОМАТОМ І ЗА ҐРАТАМИ

Одним із найяскравіших символів українського національно-визвольного руху в усі часи є Тарас Шевченко, його геніяльне запальне слово, все його страдницьке життя. Шевченків пристрасний заклик позбутися ганебного московського ярма, вибороти українському народові волю поривав до боротьби небайдужих представників нації упродовж всього ХХ століття. Бойовою сурмою звучить він і сьогодні. Кобзареве пророче слово гуртувало й продовжує гуртувати український народ, перетворює його в могутню націю. Роль Тараса Шевченка в українській національно-визвольній боротьбі тяжко переоцінити, адже на його творчості підготовані тисячі провідників цієї боротьби, виховані мільйони українців. Вогнем боротьби за правду й справедливість, за честь і волю палають рядки всіх його творів, а найяскравіше віршів і поем “Кавказ”, “Гамалія”, “Гайдамаки”, “Сон”, “Великий льох”, “Заповіт”.

Тарас Шевченко став не лише прапором, але й ідейним провідником когорти “залізних”, тих відважних українців, які не побоялися виступити проти численних загарбників України, не шкодували власного життя для її державного відродження. Будучи одним із найбільших духовних та ідейних надбань української нації, Тарас Шевченко водночас важливою складовою загальнолюдської культури, світової боротьби за рівність і волю, стремління до демократії.

На геніяльній творчості великого Кобзаря, на його загальнолюдських ідеях добра, справедливості, правди, волі вибудоване ідеологічне підґрунтя національно-визвольної боротьби українського народу в 1930–1950-х роках минулого століття. Міцні стіни своїх праць зводив на твердому фундаменті Шевченкового слова ідеолог українського націоналізму Дмитро Донцов. “Ніколи бо не був він такий актуальний, як в наш час. Ніколи не було між нами стільки поглухлих, стільки сліпих. Тарасова муза, – писав Костомаров, – роздерла завісу народнього життя..., роздерла підземний заклеп, уже від років замкнутий многими замками, запечатаний многими печатями. І страшно, і боляче, і чарівно було заглянути туди”. Многим сучасникам страшно було глянути в обличчя – воскресеної Шевченком – героїчної України, – як тим дядькам, які слухали оповідання Шевченкового діда про Гонтю й Залізняка: – “сусіди од страху, од жалю німіли”; страшний був дух предків поколінню, скарловатілому в рабстві...”. Ці слова вельми слушні в наш непростий час.

Організація Українських Націоналістів, яка в умовах бездержавности зуміла створити могутню “армію безсмертних” – Українську Повстанську Армію й упродовж багатьох років боротися проти двох найбільших мілітарних потуг у світі –

нацистської Німеччини й комуністичної Москви, за духовного й морального провідника мала Тараса Шевченка.

З раннього дитинства розпочав своє знайомство з пророчим Шевченковим словом народжений в карпатському селі Верхній Березів на теперішній Івано-Франківщині Мирослав Симчич – сотенний УПА “Кривоніс”, жива українська легенда. Чотирирічному допитливому хлопчикові “Кобзаря” читала бабуня Юлія Голинська, з родини Пригородських. Бабуня Юлія надзвичайно любила маленького Мирослава, хоча посидючістю він не відзначався. Хлопчина залюбки проводив значну частину часу в оселі Голинських у селі Нижньому Березові на Косівщині. Там, без суворого батьківського ока, почувався дуже вільно.

Батько Юлії Голинської – сільський дяк – був людиною грамотною й надто мудрою. Дав доньці добру освіту, прищепив любов до поетичного слова, особливо Шевченкового. У своїй хаті дяк мав велику книгозбірню, до якої приходили випозичувати книжки навіть мешканці довколишніх сіл. Юлія не просто знала й любила творчість Тараса Шевченка, вона нею жила. Цю велику любов розумна й здібна жінка зуміла прищепити маленькому Мирославі, запалити в його дитячій душі національні іскорки. Кожного недільного й святкового дня, коли не працювалося по господарству, вона з внуком сідали на печі й поринали в солодкий світ поезії. Бабуня не тільки читала, але й декламувала з пам’яті. Книжок було немало та й пам’ять мала добру. Отож, вірші яскравими пацьорками нанизувалися на нитку незасміченої дитячої пам’яті. Найбільше було Шевченкових і засвоювалися вони найкраще. “Я виріс українцем і залишився ним на все життя, як би воно там не складалося, саме завдяки бабуні Юлії й Тарасу Шевченкові”, – каже сьогодні дев’яностодворічний Герой України Мирослав Симчич. – “Саме вона, улюблена моя бабуня, зуміла відкрити, оголити в моїй дитячій душі ті струни, яких так легко торкалося й торкається українське поетичне слово, найбільше – Кобзареве. Ми сиділи обоє на печі, читали “Кобзар” і плакали – літня жінка й маленьке хлопчечко. І досі ті струни бринять у моїй душі найсолідшою музикою. Ні смертельні кулі – німецькі й московські, – ні десятки років у комуністичній неволі не змогли їх обірвати. Звучать струни...”

Дуже хутко малий Мирослав захотів стати козаком. Справжнім! Як у Шевченкових поемах! Бувало після бабусиних віршів вибігав на просторе подвір’я з дерев’яною шаблюкою і рубав нею завзято навідмаш “ворогів”. Щоразу цитував:

*Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сміливо літає.
Ніхто на світі не втече!
Огонь запеклих не пече...*

Батьки віддали Мирослава не до польської державної школи, де всі уроки велися чужою мовою, а до української “Рідної Школи”. Тут, в оазі українськості посеред чужовірної духовної пустелі, в умовах польської окупації, яку запалила мудра Юлія Голинська, в гарячому дитячому серці іскорку любові до українського слова й України роздмухали українські вчителі. Надзвичайно важливу справу робили вчителі-патріоти, допомагаючи маленьким українським школярикам робити перші кроки в житті, прищеплюючи їм щире кохання до отчого краю, до рідного слова, віру в Господа. З подарованим бабунею Юлією “Кобзарем” малий Мирослав

не розлучається ніколи, навіть під подушку кладе на ніч. З гуртом ровесників-першокласників ходить на Різдво засніженим селом і завзято колядує:

*Ой підемо, пане-брате, від хати до хати
Нашим браттям українцям заколядувати.
Заколядувати, Христа прославляти
І за нарід український Господа благати.*

*За наш рідний народ і за його мову,
І за діти українські, і за “Рідну Школу”.
“Рідна Школа” нас учить, як на світі жити,
Рідну віру шанувати, рідний край любити.*

Господарі дякують малим колядникам, обдаровують хто чим. Хлопчаки бредуть глибокими заметами, похитують засніженим гіллям дерева, а буйна дитяча уява малює картини з Шевченкового “Кобзаря”:

*Було колись – в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю...*

Отак і колядують зимовим селом хлоп’яки, а Тарас Шевченко з ними.

Шевченкове слово в українських селах звучало завжди. Не був винятком і Верхній Березів. Жоден сільський культурний захід не обходився без Тараса Шевченка. Кобзар був присутній на сільській сцені в поетичному слові й пісні. Аматорські гуртки ставили Шевченкові вистави, їздили з ними довколишніми селами. Особливо масово, врочисто й цікаво відзначалися Шевченківські дні. Організовували їх здебільшого члени ОУН.

Розсунути літературні горизонти юному Мирославі Симчичу допоміг Микола Матіїв-Мельник з поблизького містечка Яблунова. Колишній Український Січковий Стрілець і старшина УГА, учасник боїв у “чотирикутнику смерті”, відомий письменник і журналіст за німецької окупації якийсь час викладав у Школі деревного промислу в Коломиї, в якій навчався майбутній повстанець. Саме Микола Мельник поглибив Мирославу любов до поетичного слова, заставив побачити Шевченка новим, дорослішим поглядом. Сам викладач обожнював Кобзаря й цитував на кожному кроці.

*Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя.
А то залізете на небо:
“І ми – не ми, і я – не я!..”*

Цими Шевченковими словами суворий викладач не раз “батожив” лінкуватих учнів. Проте, здебільшого мужній український вояк посміхався загадково й дещо хрипкуватим голосом цитував улюблене:

*Світе ясний! Світе тихий!
Світе вольний, несповитий!
За що ж тебе, світе-брате,*

*В своїй добрій, теплій хаті
Оковано, омурано
(Премудрого одурено),
Багрянцями закрито
І розп'ятієм добито?*

*Не добито! Стрепенися!
Та над нами просвітися,
Просвітися!.. Будем, брате,
З багрянць онучі дроти,
Люльки з кадил закуряті,
Явленними піч топити,
А кропилом будем, брате,
Нову хату вимітати!*

Чи не в кожній повстанській сотні був стрілець чи командир на псевдо “Тарас” або “Кобзар”. Велику любов і шану до свого національного пророка вояки Української Повстанської Армії проявляли й тим, що ледь не в кожного в напличнику, окрім набоїв і харчів, був дбайливо загорнутий у вишитий рушник “Кобзар”. На кожному занятті з ідеологічного вишколу в повстанському відділі неодмінно було присутнє Шевченкове слово. На творах Тараса Шевченка й на його життєвому прикладі будували більшу частину своєї виховної роботи політвиховники. Мирослав Симчич згадує один з епізодів із повстанського життя. Вишикувана сотня стоїть “на струнко” посеред великої лісової галявини. Яскравий сніг на гірських вершинах засліплює очі. Командир “Мороз” ставить бойове завдання кожному підвідділові. “Кривоніс” – командир першої чоти в Березівській сотні. Сотенний закінчує. Слово має політвиховник “Левадний”. Він без жодного вступу дзвінким голосом, аж сніг осипається з лапятих гілок поближких смерек, декламує, вказуючи правицею то на засніжені гірські вершини, то на повстанський лад, автомат стискає в лівій руці:

*І вам слава, сині гори,
Кригою окуті.
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті.
Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!..*

Політвиховникові слова прозвучали серед мертвої тишини так переконливо й заклично, що кожен поривався негайно в бій. Ворога тоді розбили в короткій запеклій сутичці. Луна від гарячого бою ще влягалась у закривавлені сніги під карпатськими смереками, а в кожній повстанській душі не переставало дзвеніти: “Борітеся – поборете!..”.

У московській неволі боротьба не припинялася. Шевченко теж був присутній за колючими дротами – не уярмлений, не покорений, як і тисячі українських повстанців, – вільний, неадекватний і страшний для червоної Московії. Українські

політв'язні, попри сувору заборону табірної влади, завжди умудрялися відзначати Шевченківські дні. Вічну сибірську мерзлоту розтоплювало гаряче поетове слово, зігрівало вільні душі загратованих українських борців. Кожен український політв'язень знав Шевченка, декламував його вірші, співав пісні. Намальовані художниками-невільниками портрети Кобзаря в'язні переховували й оберігали, як найцінніші реліквії. Шевченко мандрував етапами від “лагпункту” до “лагпункту”. Люди без освіти знали Шевченкові твори не гірше за випускників університетів. Траплялися й такі, що знали Шевченків “Кобзар” напам'ять. І в цьому теж феномен поета-пророка. Його творчість не лише для голови, але й для душі, для серця.

Всього “Кобзаря” в ясних головах зберігали провідники українського національно-визвольного руху Михайло Сорока та Володимир Горбовий. З цими велетами духу сотенному “Кривоносові” пощастило спілкуватися впродовж тривалого часу на 307-мому “лагпункті” в Тайшеті. Туди керівництво Гулагу збило було всіх “неблагонадійних” політв'язнів. Про своє життя-боротьбу обидва непохитні борці розповідали вельми скромно й часто з гумором. І Горбовий, і Сорока були напрочуд розважливими, справляли враження людей, які знають, що роблять і для чого прийшли на цей світ, людей, свідомих своєї місії. Ніколи не впадали у відчай, не злилися. Молодому Мирославу Симчичеві було вельми спокійно з ними, бо й сам знав про своє призначення. Провідники повсякчас наголошували на тому, що весь український національно-визвольний рух завжди був побудований на Шевченкових творах. Кожна зустріч героїчного повстанця й обох провідників неодмінно переростала в розмову про Лесю Українку, Івана Франка, а найчастіше – про Тараса Шевченка. Спокійний і непохитно-впевнений доктор-правник Володимир Горбовий любив цитувати густим басом:

*Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали,
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували!
Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
Козацької слави убогих руїн...*

Людина-кремень Михайло Сорока мав напрочуд чуттєву й тонку душу. Бувалому в бувальцях Симчичеві часто здавалося, що в табірному другові вживаються дві людини: твердий революціонер-борець без страху й сумніву й життєрадісний юнак з дитячою наївністю й щирістю. Сорока частенько затягував чудовим тенором:

*Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.*

Горбовий з Симчичем, обидва теж неабиякі співаки, долучалися. Шевченкові слова рвали хитросплетіння колючих дротів навколо табору, відносили невольників на крилах пісні до рідного краю. Нерідко сибірський колючий вітер висушував сльози на очах “мурових” чоловіків.

*Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає...*

Понад тридцять три неймовірно тяжкі роки пробув у московсько-комуністичній неволі мужній повстанець Мирослав Симчич. Допомогли йому вижити в тій юдолі віра в Бога й Тарас Шевченко. З мудрим і розважливим, гострим і запальним Шевченковим словом повстанець-ветеран не розлучається ніколи. Не зважаючи на далеко не “сценічний” вік, співає Шевченкові пісні зі сцени в складі хору Братства ОУН і УПА, яким керує в Коломиї Марія Маївська. Як і колись, у далекій юності, не втомлюється декламувати Шевченкову “Розриту могилу”. Улюблений твір, та й не тільки цей, знає напам’ять.

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
“Молилася, турбувалася,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти,
Панувала і я колись
На широкому світі, –
Панувала... Ой Богдане!
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що, колишучи, співала
Про свою долю,
Що, співаючи, ридала,
Виглядала волю.
Ой Богдане, Богданочку,
Якби була знала,
У колысці б задушила,
Під серцем приспала.
Степи мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі.
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває...
Нехай риє, розкопує,
Не своє шукає,*

*А тим часом перевертні
Нехай підростають
Та допоможуть москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати.
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати”.*

*Начетверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? – Ех, якби-то,
Якби-то найшли те, що там схоронили,
Не плакали б діти, мати не журилась.*

Тарас Шевченко – незмінний супутник і помічник борців за справедливість, гідність і волю. Поет був щоденно з ними на Майдані під час Революції Гідності. Кобзареве слово воює сьогодні проти московських окупантів на східних кордонах України. Поет завжди там, де правда воює з кривдою, де добро долає зло. Про Шевченків пророчий геній і сьогодні писав 65 років тому далекоглядний Дмитро Донцов у своїй праці “Заповіт Шевченка”: “Диявольську силу Півночі, брутальну, облудну, цинічну, забріхану, протягом вісьмох століть незмінну в усіх своїх огидних барвах хамелеона, – ненавидів він всім серцем своїм, всею душею своєю і всім помишленієм своїм. Ненавидів, як ненавидить людина вільна того, хто плює їй в душу; хто топче ногами її гідність людську; хто трупами народів встелював свій шлях історичний. Ця ненависть полум’ям бухає з кожного рядка написаного ним...”. А на завершення: “Вивчаймо його Заповіт! Заповіт того, хто карався, мучився, але не каюся! Заповіт старої героїчної – страшної ворогам – України! Хай слово його лунає кличним дзвоном, щоб почули оглухлі, щоб випростувалися похилені й горбаті! Щоб устали мертві! Щоб знову воскресли тіні славних прадідів! Щоб знов на нашій землі росли, змагались, жили! Щоб оновились, як орля, юність нації! Щоб, як зерно великих чинів, глибоко запала в наші очищені, ушляхетнені, осуворені душі його віра безмежна! Його ненависть палаюча! Його гаряча любов!”.

2. “БОРІТЕСЯ – ПОБОРЕТЕ, ВАМ БОГ ПОМАГАЄ!”

Майже 170 років тому в казематі Третього відділу імператорської канцелярії в Петербурзі Тарас Шевченко добре розумів, що чекає його довге, далеке й тяжке заслання. Свою тугу за рідною Україною, яку любив понад усе, свої синівські почуття виклав тоді на папері:

*Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –*

Однаковісінько мені.

Так, “що станеться зі мною, чи пустять мене з тюрми, чи, може, доведеться в снігах на чужині, і в забутті, ще зимнішому від снігу, навіки заснути – однаковісінько мені”, – промовляє за Шевченка Богдан Лепкий. Проте:

*Та неоднаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.*

Оце поетове “Мені однаково”, як влучно підмітив Б. Лепкий, це “наймогутніший вислів патріотизму в цілій українській літературі, вірш, якому рівного нема”. “...Таку глибоку думку про саможертву одиниці для добра народу, – продовжує Б. Лепкий, – такими звичайними висловити словами, це мало кому й мало коли у світі повелось”.

Сьогодні Шевченків вірш, з огляду на те, що діється в Україні, вельми і вельми актуальний. Кому з українців може нині бути однаково стосовно подальшої долі української нації? Якою буде Україна? Яким шляхом вона піде? Кожен з нас, у чиїх жилах тече українська кров, повинен мати бодай дещицю і Шевченкового духу, зобов’язаний допомогти Україні зробити правильний вибір.

Маємо мільйони небайдужих, мільйони молодих, розумних і відважних, вихованих на Шевченковому “Неоднаково мені”. Український феномен – грізний, непоступливий, могутній Майдан, справжня Революція Гідности, цьому свідчення! А ще – консолідація нації в боротьбі проти московської збройної навали.

Якби Боже Провидіння не послало вчасно українській нації Тараса Шевченка, то не було б славних когорт українських борців, всеукраїнський Майдан не вирував би мільйонами тих, кому “неоднаково”, які готові жертвувати найдорожчим, щоб тільки звільнити Україну від лукавих поганців-кровопивців. Лукавими і поганцями Шевченко бачив тих, що гнобили український народ в Російській імперії. Що б сказав нині поет про тих можновладців, які намагаються запровадити Україну в нову імперію, про всіх отих продажників?

У благодатний український ґрунт впали зерна поезії поета-пророка, жодне не пропало. Долю української нації та Української Держави вирішують нині кращі представники нації, ті, кому “не однаково”.

Від Петра, Катерини і Леніна по нинішній день кремлівські осатанілі шовіністи прагнуть приєднати до Московської імперії Іран, Туреччину, Афганістан і Пакистан, “втопити в сортирах” Ічкерію, а українців “размазати по стенке”. Шевченковими словами, вони нас “Розпнуть, розірвуть, розіпнуть...”. Своєрідне застереження для європейців, особливо для українців, залишив російський поет Андрій Масаінов: “Ми, москвини, є народ небезпечний, бо маючи азійську кров, ми жорстокі від природи... Ми, москвини, є пихаті, заздрі, напівцивілізовані, але зарозумілі, хворі на манію своєї нібито вишости. Ми, москвини, всіх ненавидимо і нічого не шануємо. В історії вічним нагадуванням цього залишається наша рідна ЧЕКА”.

Геніяльність Тараса Шевченка полягає в тому, що він зумів простим живим словом охопити до самих глибин мудрість життя з його вічними законами, за короткий вік злучити філософськими узами мертвих, живих, і ненароджених українців

і цим забезпечити вічність українській нації. Шевченкове “Послання” скероване поза часові межі і географічний простір, заставляє нас задуматись над тим, як писав би поет нині, коли не треба рвати ненависні чужі кайдани, а лише не дати закувати себе в нові?!

Вдумливого читача Шевченкове слово вчить плакати слізьми, від яких гине ворог “як роса на сонці” і народжується воля, навчає любити святою любов’ю, зрозуміти правду, пізнати Господа, спонукає стати людиною вільною. Від нашої спроможності осягнути геній Шевченка, вміння засвоїти його науку залежить і відповідь на актуальне і болюче запитання: “Коли / Ми діждемося / Вашингтона / З новим і праведним законом?”. І прийде він лише тоді, коли всі українці, незалежно від статі й віку, приготують ґрунт для його приходу: “А діждемось-таки колись”.

Тонка поетична душа Кобзаря гостро відчуває кривду і терпіння кожної людини, а ще більше – кривду народу. По своїх подорожах Україною він скаржить-ся приятелів: “Був я торік на Україні – був у Межигорського Спаса. І на Хортиці, скрізь був і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями..., там опріч плачу нічого не почую”.

Метою і змістом своєї творчості, усього свого життя Тарас Шевченко бачив Україну, її щасливу долю. Щастя для України – це воля і слава, “добра слава”. Шлях до їх здобуття – правда, а спосіб – боротьба. “Борітеся – поборете, / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля святая!”. Тільки правда і воля можуть забезпечити українській нації щастя, “Бо де нема святої волі, / Не буде там добра ніколи”. А “правда на землі” це оте єдине, чому, крім Богів на небі, можна й треба помолитись. Тільки правда й воля принесуть мир і радість на землю людям.

“Сьогодні не може бути сумніву, що Тарас Шевченко... є одним з найбільших поетів дев’ятого сторіччя, без огляду на національність чи мову, а його безстрашні домагання права, правди і справедливості є однаково вимовні в Новому Світі, як були в Старому, в малому селі, де він народився, в місті, до якого його забрали, чи в бездеревних степах, куди він був засланий...”, – писав багато років тому американський історик, літературознавець і перекладач Кларенс Меннінг.

Правду і волю, ці найосновніші передумови людського життя та “мира й радості на землі” Шевченко відкрив і наочно продемонстрував в історії України, він сам став апостолом правди. Він став їх співцем, виразником найвищих гуманних засад, став речником заснованого на волі і правді, на справедливості талюбові, на християнській етиці правопорядку. Біду і горе Шевченко побачив у тому, що “Розбійники, людоїди правду побороли”, що “Кругом неправда і неволя, / Народ замучений мовчить”, що “Кайданами міняються, / Правдою торгують”. Шевченко справедливо бажає кожному по заслугі: закувати в кайдани тих, що інших кують; “трудящим людям” – сили; чистим серцем – чистоту зберегти, а собі: “Мені ж, о Господи, подай / Любити правду на землі”, “А всім нам вкупі на землі / Єдинодуміє подай / І братолюбіє пошли”. Правда і воля в Шевченка – це життя, це сам Бог. “Господь любить свої люде, / Любить, не оставить, / Дожидає, поки правда / Перед ними стане”.

Однодумець Шевченка Микола Костомаров писав: “Шевченкова муза розірвала заслону над національним життям України. І було жакливо і солодко, й боляче водночас глянути тепер туди. Здавалося, наче розкрилася підземна тюрма, таємна

тюрма, замкнена на багато замків, запечатана багатьма печатами, коли раптом впусcene сліпуче сяйво сонця і свіжий вітер”. Світло Шевченкового генія було надто яскравим, щоб його могли відразу побачити сучасники. Його могутній правдивий голос звучав надто грімко над рабським онімінням, щоб його зрозуміти.

“Спів цього поета впливав воістину, як воскресла сурма Архангела. І якщо насправді колись було, що людські серця запалювалися, що очі горіли вогнем й вогняні язики здіймалися над чолом, то так було тоді, в Києві, коли сприймалися слова Шевченка”, – казав другий член Кирило-Методіївського братства Пантелеймон Куліш. А ще: “Шевченко з’явився серед нас, як видиме оправдання нашого надхнення звиш. Він був світильник горящ і світляц”. Простодушний Григорій Квітка-Основ’яненко чесно признавався, що під час читання Шевченкових поезій йому “волосся на голові підносилося”.

Шевченко, як ніхто інший, дав точний рецепт, назвав дієві ліки від усіх суспільних недуг, це – правда і воля. Найвищою універсальною правдою і волею він вважає право кожному жити “в своїй хаті” “своєю правдою, силою і волею”. Пошуків Шевченкової правди сьогодні не сміємо припинити, мусимо бути готові зусібич і всім “за неї стати”. Хай ніколи не згорять у наших душах Шевченкові полум’яні слова:

*Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

Син селянина-кріпака Тарас Шевченко мав усі ознаки геніяльності, і не лише у творчості, в якій йому рівних немає. Загальне добро він завжди ставив понад своє, особисте, зберігаючи тверду віру в торжество правди і справедливості, в настання тих часів, коли “Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі”. Для себе ж поет скромно і щиро просить у Бога:

*А дай жити, серцем жити.
І людей любити...*

Своє бачення українського поета-пророка талановито подав австрійський письменник і літературознавець Карл-Еміль Францоз: “Шевченко – не тільки геній сам по собі; в ньому втілений поетичний геній українців. Його муза об’єднує всі характеристичні риси української культури; хто характеризує Шевченка, дає рівночасно теж загальний образ політичних змагань його народу”.

За висловом турецького поета Назима Хікмета, Шевченкове слово звучатиме доти, доки б’ються серця людей, бо він поет “усіх міст, усіх сіл, усіх народів”. Для Хікмета Кобзар – це “один із поетів, небезпечних, як сонячне світло, що проникає в тюрму і приносить вість про свободу”.

Кожен Шевченків твір просякнутий любов’ю до людей і рідної землі. Поет обожнював матір:

*У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим...*

“Шевченко і Україна творять властиво одне. Особиста доля поета символізує й долю цілої нації. В пісні Шевченка співає ціла Україна”, – тонко підмітив болгарський літературознавець, етнограф Іван Димитров Шишманов. Тарас Шевченко – геній думки і слова української нації – своїми помислами сягає далекого майбутнього, яке він ясно бачив оком пророка, зумів передбачити багато важливих історичних подій:

*Розкуются незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших... і не буде
Кому помагати.
Одцуряється брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленетесь
Своїми синами!*

Шевченко свято вірив в постання вільної України і прорік її незалежність, кажучи, що “Встане Україна, / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!..”. Україна і український народ в нього завжди на першому місці, бо “Нема на світі України, / Немає другого Дніпра”. Щира любов поета до знедоленого українського народу, до поневоленої й убогої України є яскравим проявом його благородних, євангельських почуттів до всіх уярмлених, політично й економічно гноблених і визискуваних. Саме тому його думки і діяння не є виразом якогось вузького патріотизму, якогось національного шовінізму чи територіального провінціалізму. Шевченкові думки – вселюдські, зрозумілі й доступні усім народам і національностям. Вони не знають кордонів у просторі, так само безмежні в часі. Це чудово зауважив італійський драматург Белізаріо Рандоне: “Кавказ приманював великих російських письменників від Пушкіна до Лермонтова, до Толстого, але нікому з них не пощастило зрозуміти внутрішньої глибини трагедії народів, що народились в тіні цих гір... Один Тарас Шевченко, син поневоленої країни, насиченої кров’ю, пролитою в боях проти московських наїзників, зумів побачити, перевищуючи в цьому російських поетів, правдиву душу в народів, позбавлених своєї вікової свободи, зумів підтримати їх палкими словами віри”.

*І вам слава, сині гори,
Кригою окуті.
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті.*

Саме ці рядки із Шевченкової поеми “Кавказ” декламував на київському Майдані гордий син вірменського народу і великий українець Сергій Нігоян, коли його юне життя на злеті обірвали кулі, пущені злочинною рукою підлого

вбивці-україноненависника. Тією зловорожою рукою керувала комуно-фашистська, замішана на цинічному московському шовінізмі, неукраїнська влада.

Шевченко непохитно вірив у перемогу принципів, які сповідував, вірив у перемогу і торжество правди. Свою віру Шевченко будував на Божій справедливості. Його твердою вірою сьогодні повинен перейнятися кожен із нас. Колективну віру не похитне жоден тиран, її не зламає жоден орган насильства. Лише треба почути Кобзаря:

*...А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить;
Та добре вигострить сокиру –
Та й заходиться вже будить.
А то проспить собі небога
До суду Божого страшиного!*

“Та не продамся нікому, в найми не наймуся”, – ці слова великого сина України нагадуються у славний день його 200-ліття. Адже найбільшим горем для Шевченка було те, що Україна “серце погноїла. / І в дупло холодне гадюк напустила”, що ті, хто повинні б стояти в її проводі, отруїлися московською отрутою, що лакеї в мережаній лівреї славлять лютого Нерона, а “донощики і фарисеї” беруться “За правду пресвятую статъ. / І за свободу!”. Хіба це не про нинішній день!? Хіба не до української “еліти” звертається поет: “Дурить дітей / І брата сліпого, / Дурить себе, чужих людей, / Та не дурить Бога!”.

Своє бачення українського поета-пророка виклав на Шевченківській академії в Кракові 1940 року великий борець за українську незалежність, правник, Генеральний суддя ОУН Володимир Горбовий. “Значіння творчості Шевченка не лежить лише в самій її літературній вартості. Шевченко створив передусім політичний світогляд, в якого основу поставив Україну – як націю. Почуття національної приналежності є найсильнішим вузлом, що творить людське суспільне співжиття. Зв’язок крові є найсильнішим мотивом кожного збірного психологічного процесу. І як тіло одиниці, так і організм родини і громади, так само і нації творить цілість, в якій повстає, розвивається і укладається співжиття і гармонія всіх його нервів і цілість конституції того організму. Нація творить тіло, що об’єднує, годить і зберігає всі слої і верстви свого людського механізму, а на зовні являється та сама нація ексклюзивною одиницею, яка з природи річи роз’єднує, ділить і нищить членів міжнародного механізму...”

Він створив новий ритм українського серця, ритм любови і посвяти для своєї Батьківщини. Він заставив Україну дивитися і приймати світ критеріями найбільших історичних подвигів нації. Він розбудив почуття національної гордості. Він запалив українську душу вогнем революції і чинного спротиву проти всіх ворогів України і чин як основу екзистенції нації поставив в основу своєї віри. Віра Шевченка була, є і остане незгубленою скарбницею національної енергії і відваги, яку черпатимуть всі виконавці його заповіту. Дух Шевченка просвічував і супроводжав всіх учасників наших визвольних змагань у їх боротьбі. Кожний революційний рух в Україні носив знамена Шевченкового післанництва, списаного в “Кобзарі”.

“Кобзар” – це найвищий закон кожного українця зокрема і всіх українців разом. Там є кодифікація нашого права, там є вказівка для нашої поведінки, там є виписане все те, що і як маємо діяти, щоб собі те право створити.

Ця наука не пішла на марне. Кожне слово великого вчителя перейшло в душу і кров його грядучих поколінь. Зерно правди, яке він засіяв перед соткою літ, зійшло та цвіте буйним цвітом вічної молодости. Той цвіт пильно доглядають і підливають своєю юною кров’ю лицарі великого міту. Багряні червоні соки нашої землі мають в собі стільки чару і оживляючих сил, що вони не тільки гоять всі рани і болі нашого тіла та нашої душі, але запалюють їх вічним вогнем безсмертності”.

Мудро і влучно сказав про українського генія син литовської землі Людас Норейка: “Маючи чутливу душу і дар прекрасного слова та, просто кажучи, будучи надхненим пророком генієм, Шевченко зумів зібрати в собі синтез духа народу і вилити її в пісні такій зрозумілій для всіх, такій близькій до народу, такій глибокій і ясній, що ця пісня стала початком відродження народу, поемою, джерелом, яке вічно оживлює. Без Шевченка не можна б зрозуміти ані цілого українського відродження взагалі, ані сьгоднішніх українських змагань зокрема...”.

Його співвітчизник, поет і прозаїк Людас Гіра звернувся до Шевченка і всіх українців словами: “Спочивай, але твої пісні хай будять любов до Батьківщини в серцях земляків. Спочивай, великий співаче! Хай перед Твоєю могилою тиху співають Тобі пісню!”.

Найвлучніше, очевидно, охарактеризував творчість Кобзаря наш великий краянин Іван Франко, цей простий “робітник на літературному полі”: “Пристрасна любов до України, незламна надія на її відродження виявляються у Шевченка одночасно з такою ж гарячою, а zarazом простою і криштально чистою, незатямленою ніякими філософічними сентенціями любов’ю до людини загалом, особливо до всіх бідних, пригноблених і покривджених, з любов’ю до всіх, що шукають правди і справедливості і за це терплять...”.

До 50-річчя від дня смерті Кобзаря Христина Алчевська написала вірш “Пам’яті Шевченка”:

<i>Співець великий, син народу, –</i>	<i>– “Ні, не умре!” – сказала слава, –</i>
<i>Він і в неволі не мовчав,</i>	<i>Я розкажу його братам,</i>
<i>Навколо лютилась негода</i>	<i>Що ніч сувора і лукава</i>
<i>І ворон сторожем літав.</i>	<i>Його убить хотіла там;</i>
<i>“Умреш, – він крякав, – і з тобою</i>	<i>Він буде жити і вічно жити</i>
<i>Умре Україна твоя</i>	<i>І в світлі сонця, і у тьмі,</i>
<i>І нишком пізньою добою</i>	<i>І будуть славити й хвалити</i>
<i>Сховає вас чужа земля”.</i>	<i>Його раби, колись німі!”</i>

Чи багато нинішніх “поводирів” нації можуть сказати слідом за Шевченком: “*Ми не лукавили з тобою, / Ми просто йшли; у нас нема / Зерна неправди за собою*”? А так важливо сьогодні мати державних провідників з чистим сумлінням! Це наочно демонструють останні події в Україні, особливо – Майдан Гідности, війна з Росією.

Шануймо і любімо свого національного Пророка, виконуймо Його мудрий заповіт! Вивчаймо Шевченка, учімося в Кобзаря, набираймося в нього розуму, любови, сили духу, віри!..

Господи, пошли нам Шевченкове тверде усвідомлення: “Україна понад усе!”.

До найглибших глибин пройми, Святий Боже, цим усвідомленням наші серця й душі!

Хай серця всіх українців заб’ються в унісон, хай душі наші здіймуться до

Говерли Шевченкового духу і хай збудуться слова генія:

*І мене в сем’ї великій,
В сем’ї вольній, новій,
Не забудьте пом’янути
Незлим тихим словом.*

3. КОБЗАР – ПОВСТАНЕЦЬ

Вони стояли один навпроти одного, наче дзеркальні відображення. Обидва високі, стрункі, світлочубі, в обох у блакитних очах застигло здивування. Лише один у мундирі лейтенанта німецького Вермахту з пістолетом у руці, другий у дещо зашироких чорних штаних і білій сорочці-вишиванці, з притиснутим до серця “Кобзарем”. Обом за двадцять і обидва колишні студенти. Курт пішов до німецької армії з четвертого курсу філології. Тараса поляки запроторили до в’язниці з третього курсу Львівського університету. Курт не був “наці”, більше того, – любив Гете і Гайне. Тарас своє молоде життя офірував боротьбі за Україну. Курта гартували спорт і військові вишколи, Тараса – “Пласт” і тюрми – польські, совєцькі. Обвітрений і захмелілий від легких перемог молодий офіцер прибув у перших лавах переможної німецької армії. Блідий і спокійно-впевнений український підпільник-революціонер якимось незбагненим способом видобувся нещодавно з камери смертників більшовицької тюрми.

Коротка, мов спалах блискавки, мить мовчазного знайомства минула. Чорна цівка німецького пістолета вперлася в книжку на грудях в українця. “Was ist das?”* – добавилося від цікавості неба в лейтенантових очах. – “Кобзар”. – “Kobsar?” – офіцерові очі поглинули ще більший шмат українського неба. – “Так, “Кобзар”. Тарас Шевченко – найбільший український поет”. – “Als Goethe und Heine?”** – “Ні. Більший!” Дві небесні блакиті скресались, ось-ось спалахне блискавка. Цівка лейтенантового пістолета чорною смертельною порожнечою вперлася в біде чоло вчорашнього в’язня.

*Über allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spüres du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen in Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.*

*На вершинах гір
Тиша,
Маківки гірські
Сон ледь
Колише.
У лісі птаство все мовчить.
Спочинеш й ти
Уже за мить.*

* “Що це?”

** “Як Гете і Гайне?”

“Це ваш Гете, а це – наш Шевченко, Кобзар”, – вхопився за рятівну соломинку Тарас.

<i>Wenn ich sterbe, sollt zum Grab ihr</i>	<i>Як умру, то поховайте</i>
<i>Den Kurgan mir bereiten</i>	<i>Мене на могилі,</i>
<i>In der lieben Ukraine,</i>	<i>Серед степу широкого,</i>
<i>Auf der Steppe, der breiten,..</i>	<i>На Вкраїні милій:..</i>

Уже давно спочивав у шкіряній кобурі лейтенантів “вальтер”, уже сягав проходу зеленого гаю Тарас з “Кобзарем” біля серця, а землю, від лугового буйноцвіття аж до самих небес, наповнювала потужна енергетика Кобзарєвого слова.

*...Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом!*

Спливло десять літ, десять років нерівної визвольної боротьби українців. Від села до села, з уст до уст ходять легенди про славного і невловимого повстанця “Кобзаря”. Сотні вишколених, до зубів озброєних більшовицьких головорізів під орудою озвірілого від крові й ненависти до України полковника Захарова вдень і вночі полюють за “Кобзарем”, безліч їхніх агентів-нічновидів мисливськими собаками винохнуть поміж людей “Кобзарів” слід. Але все дарма! Повстанець “Кобзар”, наче безтілесний і всюдишущий. Сигнали донощиків про його з'яву поступають водночас з кількох місць, проте схопити його ніхто не може. Сотні мисливців у червоних погонах облягають село, що й муха не пролетить, а “Кобзар”, наче дух святий, проходить, ще й знак якийсь по собі залишає. Люблять і шанують люди повстанця “Кобзаря”, бо вірять, що поки живе Кобзар, житиме й Україна. З чорної і безсилої злови полковник Захаров наказав своїм воякам вилучити з усіх хат Шевченкові “Кобзарі”. А через кілька днів ледь власні чоботи з люти не згриз чекіст, бо Шевченко знову з'явився в кожній хаті. Його приніс людям повстанець “Кобзар”.

Давним-давно нема на цій землі лейтенанта Вермахту Курта, зотліли кістки полковника МГБ Захарова, а “Кобзар” і досі поміж людей. Бо Кобзар – невмирущий! Кобзар – вічний!